De roep der stad

Henriette Roland Holst-van der Schalk

bron
Henriette Roland Holst-van der Schalk, *De roep der stad*. W.L. & J. Brusse, Rotterdam 1933

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/rola003roep01_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

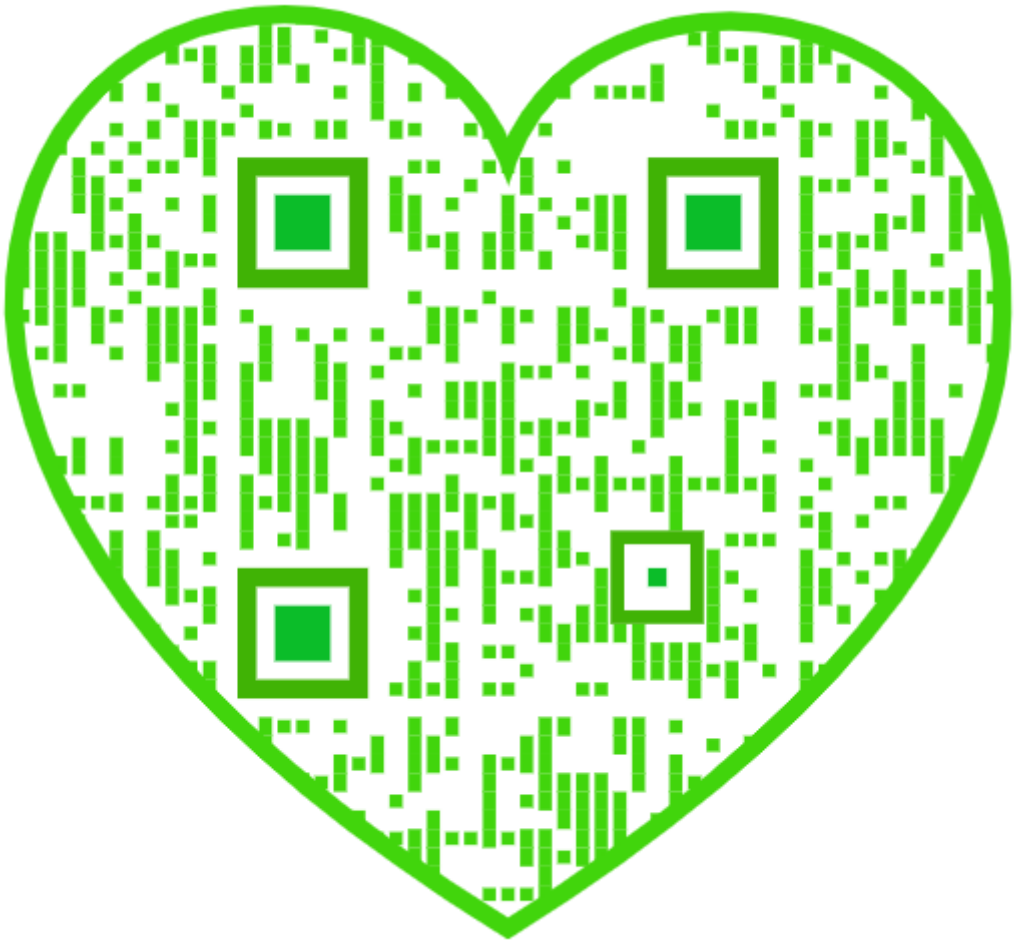

Spelers

Een beschouwende stem. Een tweede stem.

Koren van oudere boeren, van boerenjongens en meisjes, van geesten van den tijd, van werkers in het grootbedrijf, van winkelmeisjes enz.

Een huisvader, een huismoeder, socialisten, communisten enz.

Betty, Jacob, Barend, Herman, Elsje, Huib, Evert.

Eerste bedrijf

DE BESCHOUWENDE STEM
Verstrooid liggen de dorpen in het vlakke land.
Den horizon sluiten af hooge dijken,
beschermend den mensch en zijn werken tegen den beukenden vloed.
In de dorpen wonen de boeren, of
tusschen de dorpen op eenzame hoeven;
voegen hun leven de eeuwige rythmen in
van zon en maan, en 's jaars getijden;
weven hunner daden hoekige zigzaglijnen
door d' effen schering van den duur
tot altijd eendere levenspatronen.

DE TWEEDE STEM
Maar nu moet dat alles vergaan:
hun wereld is den dood gewijd:
ondermijnd wordt de rots, waarop zij wonen.

KOOR VAN BOEREN
Hier werden we geplant, als vóór ons de vad'ren;
hier wortlen wij en groeien wij breed uit;
deze dijken bouwden de vadren;
deze akkers heeft hun zweet bevrucht.

EEN STEM
Zij verrichtten het werk, God gaf den zegen.

KOOR
Zooals zij het deden, doen wij het nu.

TWEE OUDEREN
Wij ploegen en eggen,
onze spaden leggen
de zware aardkluiten om.

TWEE VROUWEN
Het onkruid wiedt uit onze zorgzame hand.

TWEE JONGEREN
Wij maaien het gras, wij snijden het koren.

TWEE VROUWEN
Wij binden de aren aaneen tot schoven;
we knoopen om de schoven een band.

TWEE MANNEN
We stap'len de schoven hoog op de wagens;
we brengen den zomerzegen in huis.

TWEE JONGEREN
Wij laden de volle wagens af,
wij bergen het hooi en het graan in de schuren,
en alle vrucht, die rijpte op het veld...

TWEE OUDEREN
En weer strooien we tusschen de stoppels de mest;
- we kennen geen rust, geen ledige uren -
en ploegen opnieuw de voor door het land.

ALLEN
Wij doen het werk en God schenkt den zegen:
Hij legde ons lot in ons eigen hand.

HUISVADER
Arbeid is de wet onzer dagen.
Wie vlijtig is, geen moeienis schuwt,
en eerzaam leeft, als leefden de vad'ren,
die wordt door hun stroombed heengestuwd.

KOOR
Als tot d' eeuwige rust hij zijn oogen sluit,
gaat hij voor God en de menschen vrij uit.

EERSTE KOOR VAN BOEREN
Onze arbeid is zwaar, hard ons bestaan;
wij zwoegen gebogen over de aarde:
wij kennen geen vrij, geen zorgloos uur.

TWEEDE KOOR VAN BOEREN
Maar door den eindloozen arbeidsduur
stroomt het besef van oneindige waarden,
levens-waarden, die niet vergaan.

DE EENEN
In ieder opkomend gewas
keert iets terug van ons eigen wezen,
daarom schenkt arbeid bevrediging.

DE ANDEREN
Ons hart is niet week, onze zin niet zacht,
maar als wij de schoft van ons ploegpaard streelen,
trilt door ons heen een verteedering.

DE EERSTEN
Door de koude, donkere winternacht
zitten wij op, als een koe moet kalven.

DE TWEEDEN
Wij doen niets achteloos, niets ten halve:
tusschen het levende werkt onze kracht.

HUISVADER
Wèl zal het hem gaan, die eerzaam leeft
en een trouwe huisvrouw naast zich ziet bloeien
en tusschen hen de kindren opgroeien
die hij verwekt, zij gedragen heeft.
Wiede ook deze hof hij met strenge hand:
's menschenhart steekt vol arglist en zonde;
tucht moet maken de jongens vast in hun plicht,
tucht leere hun ál te opene hand
zich te sluite' en der meisjes snappende monden
grend'le met zwijgzaamheid zij stijf dicht.

KOOR
God gaf het alles in onze hand:
onze zede, ons geslacht, tot een eeuwig bestand.

(verandering van verlichting, boerenkoor trekt zich terug op den achtergrond.
Geesten-van-den-tijd treden op).

GEESTEN VAN DEN TIJD
Ha-ha-ha-ha-ha! Domme, aartsdomme boeren!
Ha-ha-ha-ha-ha! O, onnoozele halzen!
't Leven is in jullie koppen verstijfd;
we zullen 't uit zijn verstijving bevrijden!
Tot een eeuwig bestand? Jullie zede, jullie geslacht?
Kijk: hier schrijft onze hand de teekens van een andere macht!

(flitsen: Canada, Argentinië, enz. verschijnen op de wereldkaart)

Kijk: zóó blaast onze adem de omgrenzingen òm
waarachter jullie je waandet te eeuwigen dage veilig:
niets is nu meer veilig! En niets meer heilig!
Het kromme wordt recht en het rechte krom.
Jullie denken door vlijt, en door spaarzaamheid
denken jullie het noodlot te keeren?
Maar wij maken het noodlot! Wij zijn 's levens heeren,
wij slaan aan gruizels den ‘ouden tijd’,
met zijn vaste volgorde en starre regels;
we stampen tot gruis de duizenden tegels
waarmee jullie levensvloer was geplaveid.
Ha-ha-ha-ha! Onnoozele boeren,
die 't nieuwe verachtte' en bij 't oude zwoeren
en je lot dacht te hebben in eigen hand...
Zet al die dwaasheid gerust aan kant...

(telkens flitsen op het doek, terwijl de Geesten-van-den-tijd blijven sarren)

Jullie denkt te werken voor je gezinnen?
Mis man, een ander haalt alles naar binnen.

(cijfers op het doek)

OUDE BOEREN (angstig)
De pachten stijgen!

GEESTEN (spottend)
Jullie drijven ze zelven op!

JONGE BOEREN (toornig)
Zóó komt de wereld te staan op haar kop.

GEESTEN
Je denkt dat je het nog wel redt,
je hebt immers een duitje op zij gelegd...
Mis man, een ander sleept in zijn net
wat jij jezelf en je kinderen ontzegt.

TWEE BOEREN (mismoedig)
De hypotheek heeft alles verslonden!

TWEE ANDEREN
We zijn aan handen en voeten gebonden!

GEESTEN
Jullie denkt: ‘De oogst is prachtig van 't jaar:
we spelen het mooglijk toch nog klaar...
Maar ergens nam men een ander besluit,
en wat men besloot, dat voert men daar uit...

(cijfers op het doek)

BOEREN (verschrikt)
De prijzen dalen!

GEESTEN
Wat blijft over van den vasten grond,
waar jullie onaantastbaar op stond,
wat van al jullie zekerheden?

HUISMOEDER
Vertrouwen op God. - Hij houdt ons bij de hand.

GEESTEN
Jullie zijn anders al aardig afgegleden!

TWEE BOEREN
Wat we gisteren waren, dat zijn we heden:
ons lijf wortelt in d' aarde, onze leden
zogen zich vast, diep in den grond.

EEN BOER
Wij laten ons niet verjagen! Vergrijzen
willen we op het vaderlijk erf!

GEESTEN
Ja, jij zult hier wel ploeteren tot je sterft,
maar de jongen zingen een andere wijze!
Luister maar!

JONGE BOEREN (afwisselend twee of meer stemmen)
Weg van hier willen we! Weg van hier!
Hier zijn de dagen zwaar als lood,
hier is het leven suf en dood.

EEN STEM
Ieder misgunt je hier elke hap brood,
ieder misgunt je het minste plezier!

TWEE STEMMEN
Naar de stad willen we! Daar kan men wat worden!
Daar wordt men een heer, daar verdient men geld!

EEN MEISJE
't Eeuwig eendre wat hier tot stikkens toe kwelt
is daar weg!
Onze vaders verarmden, onze moeders verdorden,
wij willen weg, eer we worden als zij.
Naar de stad willen we! Weg van de klei!

OUDEREN
Waarom zouden jullie gaan?
Het is hier goed, kinderen, veilig;
men heeft werk, men kent elkaar.
Ginds is de verleiding, het gevaar,
ginds is het onzeker - onheilig!

JONGE BOEREN
Wij houden het hier niet uit!
't Is waar: er is nog werk te vinden,
maar vraag niet voor welk hongerloon.

ANDEREN
Twaalf uur en langer moeten we hier werken;
in de stad werkt men er acht...

HUISVADER
In de stad jaagt de zweep van den meester, mijn zoon,
hij laat je niet op adem komen...

JONGE BOEREN
Ja, het is waar, ze werken daar hard,
maar je kunt er ook goed verdienen;
en je leven genieten na het werk.
Wat heb je hier? De kroeg en de kerk...

EEN MEISJE
Naar de dancing gaan, naar de bioscoop...

EEN ANDER MEISJE
Winkels kijken; mooie kleeren koopen...

EEN PAAR MEISJES
Ze kijken je daar niet zoo op de vingers;

JONGE BOEREN
Je hoeft niet eiken Zondag tweemaal naar de kerk.

ANDEREN
Heel je leven gaat niet op in werk.

EEN JONGE BOER
Dat zou allemaal niet zoo erg zijn,
als er nog maar toekomst was...
maar je weet zelf, vader, die is er niet,
we hebben geen grond en we hebben geen geld,
we kunnen niets koopen en niets pachten;
hoe kunnen we trouwen? Hoe vorme' een gezin?
Ingeklemd zijn we tusschen vijandige machten.

EEN ANDER
En al zagen we nu kans
om aan een lapje grond te komen,
dan nog deden we het niet.

We hebben geen lust, ons dood te zwoegen,
om een hooge pachtsom op te brengen,
of de rente van een hypotheek
die we nooit in der wereld af kunnen lossen.

EEN PAAR STEMMEN
We willen niet meer werken voor de wolven en de vossen,
we willen niet langer worden geranseld door der heeren zweep...

EEN OPSTANDIGE JONGE BOER
Jullie herkauwen eeuwig dezelfde gedachten;
jullie hebt alles afgedeeld in hokjes, het goed en het kwaad,
jullie maakten een wereld naar je eigen maat.
Maar ik voel, dat er nog een àndere wereld bestaat;
ik voel in mij rekken en strekken zich krachten
die hier verkwijnen... Ik voel in mij opkomen vragen,
waar jullie wijsheid geen antwoord op weet...
Vader! Laat mij gaan! 'k Wil het met het leven wàgen,
ik wil den weg zoeken uit onrecht en leed...
In de stad wonen menschen, die niet maar zuchten en klagen,
die sàmen zoeken den weg! Ik weet, dat z' er zijn...
bij hèn hoor ik, dat voel ik; met hèn wil ik gaan.

HUISVADER
Maar dat is socialisme! Mijn zoon, pas op: langs die baan
kom je terecht bij hen, die loochnen Gods eeuwige wetten.

DE JONGE BOER
Ik weet niet waar ik terecht kom, maar ik wil mij verzetten,
tegen 't onrecht, dat van óns zweet andre' in luiheid bestaan.

HUISVADER
Zoo jullie wilt gaan, kunnen wij je niet weerhouden,
maar vergeet de lessen niet, die moeder en ik je gaven,
en niet de leeren, die je Zondags hoorde in de kerk.
Vergeet niet Gods woord, houdt zijn geboden.
Weest eerlijk, vlijtig, aan de overheid gehoorzaam,
opdat het jullie in je leven wèl moog gaan...

DE OPSTANDIGE JONGE BOER
Jullie waart dat immers alles:
is het jullie zoo goed gegaan?

HUISMOEDER
Vliedt slecht gezelschap, slechte vrienden;
gaat vlijtig ter kerke, leest Gods woord,
eert Hem in woorden en in daden,
dan zal zijn zegen neerdalen op jullie...

DE OPSTANDIGE JONGE BOER
Is hij op jullie neergedaald?

ALLEN
Leeft jullie wel, vergeet ons niet!
Wij gaan verovren nieuw levens-gebied.

BESCHOUWENDE STEM
Ongepantserd gaan zij tegen de verleiding...
Oude waarheden werden hun ingeprent,
oeroude wijsheid, heilige levenswaarden...
Maar den onverganklijken kern dier waarden,
dien leerde men hun niet verstaan.
De ouderen konden hun dien niet leeren,
zij verstonden hem immers zèlf niet meer...
En nu gaan zij... verwachting zingt in hun borst
haar smachtend lied; begeerlijkheids wilde wijze
klinkt daar door heen... verbeelding toovert hun voor
verlokkingen van vrijheid en genot,
maar ach, klatergoud zijn die paradijzen
en het spoor dat zij volgen, is een valsch spoor...

(De ouden blijven achter met een paar halfwassen meisjes en jongens)

HUISMOEDER
Zij zijn heengegaan, en met hen ging blijheid.

HUISVADER
Hun jonge kracht komt onzen grond niet meer ten goede.

HUISMOEDER
Zij lieten ons achter met Vrouw Zorg, de vale.

EEN JONGEN
O, wanneer wordt het mijn beurt voor de vrijheid?

HUISVADER
Kind, de schaduwen van den ouderdom dalen, dalen
over ons hoofd en onze arm werd moede.

EEN MEISJE
Ik blijf bij jullie. Blijven is plicht.
Maar over mijn leven slaat een deksel dicht.

BESCHOUWENDE STEM
In het stilgeworden dorp zijn de ouderen gebleven:
zij zetten den strijd, den wanhopigen, voort;
vat hun vlijt de aarde dwingt te geven,
zij moeten het afdragen den heeren,
hun, die het harde geld hanteeren,
of hun, wien de grond toebehoort.
Zij dragen het af, zij verarmen,
zij zwoegen en wroeten, zij wroeten en zwoegen;
op elke beete broods wordt gespaard.
Verpand het sieraad dat de vad'ren droegen,
klein het vuur, dat de ouden moet verwarmen,
klein en armzalig het vuur in den haard.
De golven slaan over hun hoofden samen;
zij zinken, verzinken en begrijpen niet.
Grauw en gebogen de lichamen,
verstomd het vroolijke arbeidslied.
En in de stad, waar de kinderen heentogen,
daar begint nu een ànder spel, -
dat van den strijd zonder meedoogen,
den strijd om 't bestaan, zwart omrandend de oogen,
den strijd om 't genot, die de levende wel
op des harten grond doet verdrogen.

Tweede bedrijf

(Te zeggen in scherp toegespitst rythme)

KOOR VAN WERKERS IN HET GROOTBEDRIJF
Wij zijn de massa van de groote stad;
wij zijn de tandjes van haar groote rad;
wij zijn de druppels in haar reuzenvat.

Ons duizenden goot zij in éénen vorm;
ons duizenden kneedt zij naar éénen norm;
ons duizenden beukt z' in haar eeuw'gen storm.

De werkers zijn wij in het groot-bedrijf;
wij treden aan in drommen, lijf aan lijf;
wij staan in 't juk gespannen, strak en stijf.

Machine geeft de vaart van d' arbeid aan;
de hand, de voet moet daarmee mede gaan;
en altijd vangt het weer van vore' af aan.

Maar aldoor snel en sneller draait het rad;
wee zoo de hand een oogwenk zich vergat;
wee zoo de voet een oogwenk zich vertrad.

Voort hand, voort voet! machien de vaart bepaalt.
Wee hand, wee voet, die niet haar maatslag haalt!
Weg hand, weg voet, die niet haar wil vertaalt.

Wilt jullie werken in het grootbedrijf,
treedt dan in onze rijen, lijf aan lijf,
en laat in 't juk je spannen, strak en stijf.

BOERENZOONS (afwisselende stemmen)
Wij laten ons in dat juk niet spannen!
Neen, neen, en duizendmaal neen!
Wij zijn gewend lang en zwaar te werken,
dat hebben wij als kinderen geleerd!
Maar wij zijn nog menschen, wij zijn nog mannen,
geen machines en geen machine-deelen!
Wij brengen in 't werk ons eigen maatslag mee:

die, waarmee we zijn geboren,
die, welke door ons bloed pulseert.
Iets van onszèlf moet ons blijven behooren,
willen we ons niet voelen ontkracht en onteerd!

KOOR VAN WERKERS IN HET GROOTBEDRIJF
Wie werken wil in het grootbedrijf
staat af zijn ziel en staat af zijn lijf:
laat zich spanne' in 't juk, dat is strak en stijf.

BOERENZOONS
Afstand doen van mijzelf voor een homp brood?...
Mijn wil wordt gebroken, mijn wezen bloedt dood...

KOOR VAN WERKERS IN HET GROOTBEDRIJF
Zoo brak ons alle de eene despoot.

EEN JONGE BOER
En, als de dagtaak is volbracht,
waar kan ik mijn plezier dan vinden?
Ik ben hier vreemd, ik heb geen vrinden,
ik voel mij alleen... vooral in den nacht
komen in mij op zulke trieste gedachten
als ik vroeger nooit heb gekend...

STEMMEN
Kom mee naar het veld... Duizenden wachten
tot de wedstrijd begint... Met die duizenden ben
je al gauw tot één lichaam saamgegroeid,
waar spanning in trilt, waardoor opwinding loeit.
Je schreeuwt mee als zij schreeuwen... Je joelt als zij joelen,
niets bestaat meer voor je, dan spelers en doelen...
je vergeet al wat je mistroostig maakt;
't Is, als ben je los van jezelf geraakt...

DE JONGE BOER
Dat klinkt goed, dat lijkt waarachtig fijn:
niet meer te rukke' aan je toomen en trenzen,
niet meer te voele' als een kind in je drenzen

verlangen... Door de massa te zijn
verzwolgen, met haar op en neer te gaan,
een deeltje van haar, zonder eigen bestaan,
dat is het ware!
Dan ben je af, voorgoed, van alle gemier...
Ik ga mee! Op het veld zoek ik voortaan mijn plezier...

BESCHOUWENDE STEM I
Weer een, die als duizend andren zich drijven laat
mee met den stroom, en zijn diepste wezen verraadt.

BESCHOUWENDE STEM II
Bang voor den zuivrenden wind der eenzaamheid,
voor de rilling der smart, en de heete pijn van tweestrijd...

BESCHOUWENDE STEM I
Bang in te gaan tot het verborgen gewelf,
te betreden de duizend-kam'rige grot van het zelf.

BESCHOUWENDE STEM II
Armzalig zullen zijn vreugden en smarten zijn;
dof de gedachten vloeien door zijn trage brein.

BESCHOUWENDE STEM I EN II
Een deur ging open, even, ergens wenkte een hand;
hij kòn ze grijpen, hij kòn zich bevrijden uit eng verband;
om stouter te leven, om te werken in een wijder veld...
een taak wachtte den doener, een bres vroeg dáár om den held...
Hij wenkte van neen, hij wendde zich af; lusteloos - traag
ging hij, een der veel-te-velen, den sloomen schuifelgang mee naar omlaag...

BESCHOUWENDE STEM I
Weer een, waar de gave des levens aan werd verspild...

BESCHOUWENDE STEM II
Had hij anders gekund?

BESCHOUWENDE STEM I
Ja, zoo hij had anders gewild...

KOOR VAN WERKERS EN BOEREN
Wij zijn de werkers van de groote stad;
wij zijn wat raadjes van het groote rad,
wij zijn wat druppels in een reuzenvat.

Wij zijn de werkers van het grootbedrijf;
ziet aantrede' onze drommen lijf aan lijf;
ziet staan in 't juk gespanne' ons strak en stijf.

KOOR VAN WINKELMEISJES ALLEN
Wij ook deden afstand van eigen wil;
wij ook draaien rondom een vreemde spil;
wij ook moeten bukken voor iedre gril.
Voor iedere gril van iederen klant,
voor willekeur, aanmatigend onverstand,
moeten alles verbergen, wat fel in ons brandt.

Verbergen de wrok, diep op 's harten grond;
moeten liefdoen met oogen, en handen en mond;
elk woord, elke blik slaat de waarheid een wond.

EENIGEN
Wij weten dat liegen den mensch onteert,
maar we hebben sinds lang te schame' ons verleerd.
we zijn blij als de chef met een blik ons vereert.

ANDEREN EEN STEM
Mijnheer, krijg ik morgen misschien verlof?
Mijn broer trouwt.

ANDERE STEM
Drie gulden mevrouw, deze stof:
een prachtstof... O, vindt U haar nog wat dof?
Ja zeker; we hebben z' ook glanzend mevrouw...

EERSTE STEM
Wat dacht je, ik uit den weg gaan voor jou?
He, mag ik meneer?

STEM VAN CHEF
Vooruit, en wat gauw;
Ruim op die toonbank! Leg dat goed terug!
Jullie staat maar te snappen: haast je wat! Vlug!

EERSTE HALFKOOR
Hier moet je niet pogen te strekken je rug!
Hier moet je niet pogen oprecht te zijn:
kruipen en vleien ligt hier in de lijn.
Leer vleien, leer kruipen, al doet het eerst pijn.

TWEEDE HALFKOOR
Hier maakt kameraadschap het leven niet zoet!
Het eeuwige vechten verzuurt je bloed:
Je stompt je naar voren, omdat het wel moet.

KOOR VAN BOERENMEISJES
Daar bedanken we voor! We zijn niet teerhartig,
maar wel zijn we gewend, om als menschen,
als menschen met elkaar om te gaan.
We bedanken er voor te kruipen en te vleien
en we willen óók niet trappen, wie onder ons staan.

EEN STEM
Bij ons thuis eet aan tafel de meid en de knecht,
maar tegenover den burgemeester
hield Vader het hoofd altijd recht.

KOOR VAN WINKELMEISJES
Hier kunt je niet leven als op je vaders grond;
hier stompt iedereen je, als je zelf niet stompt.
Hier leer je zelf stompen, en houden je mond.

KOOR VAN BOERENMEISJES
En als de dagtaak ten einde is,
en in je gaat open de wond van 't gemis
om vader en moeder, om groote broer
en klein zusje, om, op het plein voor de kerk, het rumoer

van de kind'ren, om den geur van den warmen stal
en 't geloei van de beesten en wat niet al;
als dat alles in eens in je opstaat
en verlangen als een steek door je hart heen gaat,
hoe kom je dan van verlangen los?
Is één druif voor ons van den druiventros?

EEN ANDERE STEM
Wacht aan het eind van den leegen dag
enkel de droom van wat toch niet mag,
of wappert boven den avond ergens een vreugdevlag?

EEN DERDE STEM
Een kleine benauwde kamer in een roezige straat,
en met de buurvrouw van boven wat leuterpraat,
is dat alles, eer je moe en verdrietig naar bed toegaat?
Is dit heel je leven?

EEN DER WINKELMEISJES
Onnoozel halsje, neen!
Je kunt hier plezier genoeg hebben! Wij zijn toch ook niet van steen?

(De winkelmeisjes omringen de boerenmeisjes en spreken het volgende afwisselend)

WINKELMEISJES I
Er is de straat... Er zijn de uitstalkasten
om naar te kijken en voor stil te staan...
Onze leukste jurk hebben we aangedaan...
De jongens volgen ons... om hen zijn we gegaan,
maar we doen, of z' ons vreeselijk verrasten.

WINKELMEISJES II
Soms vragen ze je mee... Dan wordt het fijn...
Een anisetje en samen dansen;
we lachen veel; we gebruiken onze kansen;
we lachen en we dansen en we zijn
vroolijk, en zouden soms toch kunnen schreien...

Maar we dansen dat weg... Ze brengen je naar huis...
‘Eén zoentje, Mies?’ ‘Bah, jongens willen altijd vrijen.’
‘Nu ééntje dan, maar handen thuis.’

WINKELMEISJES III
Soms raken we een beetje opgewonden,
‘Toe, kind, ach toe’... Wat kan zoo'n jongen smeeken!
's Morgens lijkt alles o zoo lang geleên...
Wat heb je nu eigenlijk ondervonden?
Je hoofd gloeit, je oogen steken
en je hart voelt zwaar als een steen.

BOERENMEISJE
En als... als een meisje soms een kindje verwacht,
trouwt de jongen haar dan? Wordt ze niet veracht?

EEN ANDER
Bij ons op het dorp gaan ze dan altijd trouwen.

WINKELMEISJE
Daar moet je hier niet te veel op bouwen!
Zorg dat er geen kómt; dan is alles in orde.

BOERENMEISJE
Maar dat is slecht! Zóó wil ik niet worden.

WINKELMEISJE
Wacht maar tot je hier een jaar of wat bent,
dan denkt je wel anders over die dingen.

BOERENMEISJE
Ik laat me tot geen gemeenheid dwingen!

WINKELMEISJE
Och kind, je raakt aan alles gewend.

BESCHOUWENDE STEM I EN II
Je raakt aan alles gewend... 'laas ook aan een leven
dat uit enkel beuzelarij bestaat...

BESCHOUWENDE STEM I
Elk doet haar werk, stipt als een automaat,
maar innerlijk zijn ze er altijd buiten gebleven,
ze dringen in niets... Aan den rand blijven ze kleven
der dingen; in het voorportaal van goed en kwaad...
De mannen, die zijn nog elkaars kameraden,
die beleven nog iets van saamhoorigheid,
maar voor de meisjes bleef dat boek gesloten.

BESCHOUWENDE STEM II
Misschien zal God, in zijn genade
hun door het kind kunnen leeren de groote
vreugden en smarten, die 't lot der moeder zijn.

BESCHOUWENDE STEM I
Misschien. Maar 't is niet genoeg een kind te baren
om moederschaps zegening te ervaren,
te leven naar de driften is nu niet genoeg:
de vrouw moet in levenden helpen ontsteken de lichten,
zij moet zèlf een licht zijn... Maar in deze gezichten
is enkel de schemering van 's morgens heel vroeg.

BESCHOUWENDE STEM II
In een schemering zullen hun dagen vergaan.

BESCHOUWENDE STEM I
En men moet, men moet in vol daglicht staan.

BETTY
Ik kan het nu niet lang meer verbergen...
Wat moet ik beginne' als ik word weggejaagd?
Wat moet ik dan doen, waar moet ik heengaan?
Hij praatte zoo lief en zoo mooi...
Met Maart zouden we trouwen...
Nu is hij terug naar de Oost
en ik zit alleen met mijn angst...
Marie gaf mij een adres...
Ze zeggen je kunt er van dood gaan...

De meesten gaan toch niet dood,
maar ik ben zoo verschrikkelijk bang!
Ik durf het niemand zeggen
en ik durf niet naar huis toegaan.
O God, hoe kom ik eruit?
Er is niemand hier die je helpt,
geen mensch om bij uit te huilen...
Zoovelen, duizenden menschen
loopen op straat je voorbij...
en niemand die naar je kijkt,
die even stil staat en zegt
'Wat heb je kind? Kan ik je helpen.'
Niemand. Hard zijn hun oogen
en hun gezichten versteend.
Dààrom moet ik het doen:
er is geen andere uitweg.

STEM EN SCHIM VAN DE HUISMOEDER
Doe het niet kind, doe het niet...
Je hebt gezondigd en het leed moet je dragen.
God wil, dat wij boeten voor onze schuld...

BETTY
Schuld? Ik ben mij geen schuld bewust!
Jullie begrijpen niets van ons.
Wij zijn jong en we willen leven.
Ik hield van hem: toen hij het wilde,
gaf ik toe om hem plezier te doen...
Ze vinden het allemaal hier heel gewoon...
En toch durf ik het niemand zeggen.
O, wat ben ik verschrikkelijk alleen.

(Zij holt weg)

BESCHOUWENDE STEM I
Arm jong leven, dat zoo verloren ging...
Ziek en ellendig zal zij nederliggen,
niet berouwend d' eigenmachtige daad,

de schending in haar van kiemend leven.
En wanneer ze weer wankelt naar de menschenstad,
zal niets in haar wezen zijn overgebleven
van den glans der jeugd en de frischheid der aarde:
zinken zal ze, zinken naar de sfeer
waar de jaren den afval des levens vergaarden;
dáar zal ze liggen, niet stijgen meer.

BESCHOUWENDE STEM II
Arm jong menschenkind - toen z' aan een kruispunt kwam,
was daar niemand, die haar hand in de zijne nam
en het opschrift wees boven iedre straat...
Eene, schel van veel lichtschijnsel sloeg ze in;
ze wist niet: dat schijnsel kwam van beneden;
door driften en lusten werd het gevoed;
het was een valsch licht, een klatergloed.
Even aarzelde ze; toen is z' afgegleden
dieper en dieper, den afgrond in...

BESCHOUWENDE STEM I
Had een hart vol liefde en een hoofd vol raad,
daar op haar gewacht, bij den ingang der straat,
ze was niet getrokken den afgrond in...

BESCHOUWENDE STEM II
Er zijn wegen naar omhoog, óók in de steden,
maar zwaar zijn ze te vinden, moeilijk te begaan...

BESCHOUWENDE STEM I
Bij elk kruispunt moesten helpers staan.
Hoevelen hebben wanhopend gestreden;
ach! eenzaam, moesten ze ondergaan.

JACOB
Vanavond wacht hij mij achter de kade...
op de rangeerterreinen zullen we onzen slag slaan.
Hij zegt dat er geen gevaar bij is,

maar ze kunnen je altijd snappen
en dan ga je de gevangenis in...
Ik ben zoo bang voor de gevangenis...
Wat zouden ze thuis, wat zouden ze zeggen,
als ze wisten, dat ik dit ga doen?
Had ik het maar niet afgesproken,
maar ik heb de centen zoo noodig...
en ik kan nú niet meer terug...

STEM EN SCHIM VAN DEN HUISVADER
Doe het niet jongen, doe het niet.
Eerlijkheid duurt het langst, stelen is zonde,
stelen is tegen Gods gebod...

JACOB
Hier in de stad is geen God
en geen mensch is hier heelemaal eerlijk.
De grooten niet en de kleinen niet.
De grooten stelen en de kleinen gappen
en iedereen vindt het heel gewoon...
Je moet vèchten om boven water te blijven.
Eerlijk zijn, braaf zijn, God die je ziet,
dat is alles goed voor de dorpen.
Jullie begrijpen niets van ons!
jullie hebben ons niets geleerd,
wat we noodig hadden om hier te leven.
Jullie wisten niet, wat men hier moet weten...
O, wat ben ik moederzalig alleen...
Hij wacht me... ik beloofde te komen...

(in wanhoop)

Ik ga naar mijn verderf! Ik ga naar mijn verderf!

(Hij holt weg)

BESCHOUWENDE STEM I
Arm jong menschenkind, dat voelt in zijn verderf te gaan,
maar te zwak is, om verleiding te weerstaan...

BESCHOUWENDE STEM II
Nu gaat het gebeuren. En dan komt de wet,
waarop klasse-denken haar merk heeft gezet
en eischt vergelding in naam van het recht...
vóelt niet hoe wil-tot-geluk in hem vecht
als in duizend and'ren, met vertwijfeling,
duwt hem de vale gevangenis in,
grendelt achter hem dicht de deur,
sluit hem op in de cel, waar de geest verliest
zijn spanning en het lichaam zijn fleur,
waar het jonge bloed zich daadloos verkniest.

BESCHOUWENDE STEM II
Als hij weerkeert in wat men de vrijheid noemt,
zal hij minder zijn tegen het rukken bestand
der drifte' aan de toomen van zijn hart...
Hij zal zwichten, en wederom zwichten en zwart
zal worden zijn blik als van wie werd verdoemd,
en vallen zal hij tot onder dien rand
waar het stof uit de steden wordt vergaard
en mensch'lijken afval met afval zich paart.

BESCHOUWENDE STEM II
Arm jong menschenkind! Ja ook hij heeft schuld,
maar hoe veel grooter de schuld dergenen,
die bouwden hun wereld met de steenen
van ónrecht en vóorrecht... hun harten vult
niet de wil, elkanders lasten te dragen,
maar aan zich zelven welbehagen...

KOOR VAN ARBEIDERS IN HET GROOTBEDRIJF
Wij zijn de werkers in het grootbedrijf;
de arbeidsjacht zwiept ons door ziel en lijf.

KOOR VAN KANTOORBEDIENDEN
Op de kantore' is het net zoo gegaan:
de telmachine geeft het tempo aan.

DE EERSTEN
Al sneller wentelt het arbeidsrad!
Rep hand, rep voet; dwaal niet af, word niet mat.

ALLEN
Een monster sleurt ons mee in zijn vaart,
geen van ons is 's avonds nog een oortje waard.

WERKELOOZEN
Jullie zijn nog gelukkig, jullie hebben nog werk,
maar wij werden uitgeworpen...

KANTOORBEDIENDE
Keer dan terug naar jullie dorpen!

EEN WERKELOOZE
Bemoei je met je eigen zaken, lamme klerk.

EEN ANDERE WERKELOOZE
Op het dorp hoor je ook enkel de armoedeun.

EEN DERDE
Hier kun je krijgen van den steun,
wat je daar met hard werken amper kunt verdienen.

(tot een huilende vrouw)

Mensch, zeg, waarom sta jij zoo te grienen?

DE VROUW
Ze hebben ons onze woning uitgezet...
We hadden in geen acht weken kunnen betalen.

EEN COMMUNISTISCH REPORTER
Waar woon je? Dan zet ik het in de krant.

NET GEKLEEDE ARBEIDER
Jullie partij leeft alleen van schandalen.

COMMUNIST
Is meneer ook al zoo'n Julianaklant?

Jongens, pas op voor de sociaaldemocraten!
Ze verkoopen je aan de bourgeoisie,
wij lijden honger, wij lijden gebrek!
Er is van alles overvloed.
In Canada stoken ze locomotieven met graan,
In Brazilië zijn tienduizend balen koffie in rook opgegaan.
En weet je nog, hoe van 't najaar de bloemkolen de rivier afdreven?
Als je een haak had, was je zoo klaar.

DE VROUW
't Is een schande! Ik heb geen boterham om aan mijn kind te geven,
en geen kommetje koffie voor mijn man.

COMMUNIST
't Is alles de schuld van het kapitalisme!
Trap het kapitalisme toch in elkaar!
Kijk naar Sovjet-Rusland, daar komt alles voor elkaar.

ANARCHIST
In Rusland zijn de arbeiders slaven;
ze zijn geketend aan den staat.

COMMUNIST
Schei toch uit met die stomme praat,
je doet daarmee enkel de bourgeoisie plezier.

EEN LINKS-SOCIALIST
Rusland is enorm, maar achter Moskou aandraven,
daar passen we voor: we moeten het zèlf doen hier,
zooals ze het dààr ook zelf hebben gedaan.

COMMUNIST (sarrend)
Ik zie jullie al op de barricade staan.

EEN COLPORTEUR VAN BEVRIJDING
Laatste nummer van Bevrijding met hoofdartikel van De Ligt!
Leert denken, makkers! Jullie koppen zitten nog dicht.

COMMUNIST
Denken is niet zoo noodig. Noodig is macht!
Lenin heeft alles al voor ons uitgedacht.
Trap die rotte wereld toch in elkaar!
Met den opbouw spelen we 't makkelijk klaar.

EEN O.S.P.ER (die collecteert)
Denkt aan de stakers! Toont je solidair!

BAREND
Hier kameraad

(geeft hem wat)

DE COLLECTANT
Wil je een blad van mij koopen?
Of je aansluiten bij de O.S.P.?

BAREND
Dank je, kameraad. Er zijn er te veel van jullie, daarom doe ik niet mee:
In mijn kop en mijn hart gaat geen venster open,
maar die twentsche stakers, daar voel ik voor.

DE COLLECTANT
Nog één stapje man, dan behoor je bij ons!

BAREND
Ik weet niet bij wie ik behoor,
en daarom is het maar beter te zwijgen.

EEN COLPORTEUR VAN HET HEILSLEGER
De Strijdkreet! Koopt de Strijdkreet: Laat Jezus ook wat krijgen!
Wilt U een blad van mij koopen mijnheer?

BAREND
Och ja, geef maar aan.

DE COLPORTEUR
Jezus strekt zijn armen naar U uit; hij komt naast U staan,
om U te redden.

BAREND
Redden! Ben ik dan verloren?

DE COLPORTEUR
Allemaal zijn we dat, tot we in hem worden weergeboren.

ARBEIDERS IN HET GROOTBEDRIJF
In al sneller vaart
wentelt het rad:
het lijkt of je lijf
wat rust is vergat.
Rep voet, rep hand!
of je ligt er uit.

WERKELOOZEN
Wij weten geen raad...

COMMUNISTEN
Op tot de daad!

SOCIAALDEMOCRAAT
Makkers! Weerstaat
toch des vooglaars gefluit...
Hebt geduld en houdt maat!

NATIONAALSOCIALIST
Volksgenooten! Wij zijn allen verkocht!
De wereld wordt beheerscht door een wangedrocht:
tegen de Joden willen wij strijden,
tegen de duistere macht van het geld,
en den schijn der democratie!
Aan de Oranjes zijn wij verknocht.
En wij willen terug naar de glorietijden
van Jan Pieterszoon Coen en d' Oostindische Compagnie.

ARBEIDERS (onder elkaar)
Wat staan die kerels te kletsen, zeg.

KANTOORHEEREN
Zij wijzen tenminste een nieuwe weg:
jullie leiders hebben de kar in 't zand gereden.

EEN ARBEIDER
't Is waar, de wagen staat op een dood spoor.

ANTIMILITARISTEN (dragen een doek met: Ontwapening)
Manifesteert met ons voor den Vrede.

REVOLUTIONAIR SOCIALIST
Dank je wel! Genève, daar pas ik voor;
de Volkenbond kan mij gestolen worden,
dat heele zaakje is vies en goor.

(intusschen aldoor tegen de muren berichten van: Oorlog in China, burgeroorlog in Duitschland, toenemende werkeloosheid - het koor leest die en mompelt dan telkens dof eenige klanken, die uiting geven aan schrik, angst en ontzetting)

EVERT
Het is misschien waàr, dat we allen verloren zijn;
men voelt geen grond, men vindt niets om zich aan te geven.

BAREND
Men wordt her- en derwaarts gedreven
als een blad in den wind...

ELSJE
Men voelt zich zoo klein
tusschen die andren, die àlles schijnen te weten.

EVERT
Men wordt van binnen vaneen gereten...

HUIB
Als je maar wist, in welke richting te leven...

BAREND
Als je van dit warre gewoel den zin maar wist...

EVERT
Ik denk soms: hebben we ons misschien vergist,
met weg te trekken van 't dorp, waar we waren geboren;
van den grond, waarin we verworteld ware'? Is 't
daardoor dat we hièr voelen zoo vreemd, zoo verloren?

ELSJE
Op het dorp hadden alle dingen een klaar gezicht:
je wist wat je moest doen, wat laten;
je voelde met alles j' en allen verbonden,
je stond allen in hetzelfde licht.

HUIB
Dat denk je nu... Er waren daar ook wonden,
en ook kloven en ook gaten,
't zijn met-mekaar, voor-mekaar, werd overal aangevreten;
daarom hielden we het immers niet uit.

EVERT
En daarom is het hièr toch beter dan dààr:
hier voel je te leven, aldoor, als in doodsgevaar;
je voelt je een prooi en je voelt je een buit
van onbegrijpelijke machten
die den mensch beheersche' èn de maatschappij.
Maar je ziet òm je heen en in je, voelt je stijgende krachten
om ze te bestrijden; je voelt een nieuw Wij
in je worden geboren... O, ik weet wel:
het is alles moeilijk, zwaar...
maar ik weet óók, dat we goed deden te gaan, want niet daar,
hier groeit in menschen de kracht te doorzien - te begrijpen - te willen
voor andren, wat je wilt voor je zelf; mee omhoog hen te tillen
naar een beter leven, zuiver en klaar.

ELSJE
Maar Jacob en Betty gingen verloren.
Je weet toch, wat er met hen is gebeurd...

HUIB
Ik weet het: ze werden meegesleurd
door den troebelen stroom der verleiding.

EVERT
De stad had in hun wezen iets ontwricht.

ELSJE
Ze waren niet sterk genoeg, ze hadden niet moeten gaan..

BAREND
Ach, we konden immers geen van allen weerstaan
aan avondhemel, de lokking van dat groote licht.

BESCHOUWENDE STEM I
Opgenomen
in de troebele stroomen
van het grootsteedsche leven,
waar oude waarheden niet gelden
en de ongetelden
worden saamgedreven...

Hoevelen zullen bezwijken,
niet langer omperkt door de dijken,
waarbinnen de vaderen leefden, veilig - gerust;
zullen worden uiteengeslagen
en, wrakhout, door het tij gedragen,
naar dat andre, donkere licht aan de wijkende kust,

zullen voele' in hun laatste uren,
als 't bijten van scherpe zuren,
wroeging om wat werd verzuimd, gedaan;
of zullen verstompt, afgesleten,
zonder iets van de diepten des levens te weten,
uw diepten, o dood, ingaan.

Niet geleefd; niet waarlijk geleden;
niet genoten den zilver-geschubden vrede,
noch den purper-gevlerkten strijd,

niet éénmaal d'azuren trappen betreden,
die stijgen naar de oneindigheid.

BESCHOUWENDE STEM II
Maar hoe kan dat zijn, hoe kan dat zijn,
dat zoovelen nu sterven, enkel doorvreten
van schaamle ellende en doffe pijn?
Tusschen de scharen leeft toch de gedachte
van komende vrijheid, van zichzelf bevrijden
uit armoe-vernedering;
leven toch deze twee schoone getijden:
strijd, een onweer vol heerlijke pracht en
solidariteit, warme verteedering...

Tusschen hen leeft toch het schoone - sterke
geklapwiek, de drang die op purperen vlerken
omhoog draagt de massa, het zwoegend volk,
't geloof dat hen troost in smarten en pijnen
en trekt voor hen uit, door 's levens woestijnen,
glans-omrande onweerswolk?

BESCHOUWENDE STEM I
Ja, 't is waar: socialisme kwam deze scharen
den rijkdom des levens openbaren,
maar 't heeft niet alles te doen vermocht,
wat te doen het vertrouwde in zijn glanzenden morgen,
niet in één webbe alle harten geborgen
en niet allen uit knechtschap teruggekocht.

Niet allen getrokken en niet allen verbonden,
niet den adem gereinigd van millioenen monden
die de wereld met haar onreinheid vult;
't kòn niet alle booze krachten bezweren
die hier samenvloeien en zich condenseeren:
zijn onmacht was 't, nog meer dan zijn schuld.

Daarom hoort het oor, door 't rumoer der dagen,
gedurig gejammer, bedwongen klagen
van harten die hongeren langzaam dood,
daarom zijn er nog zoovele handen die tasten,
zooveel zielen, verzwakt van àl te lang vasten,
wachtend op het edele geestesbrood,

het goede brood, dat men nú kan eten.
Het is niet genoeg door 't geloof te weten
dat de groote honger eens zal worden gestild;
heerlijk is de strijd voor een toekomst vol licht
maar we willen dat nú ontbloeie elk gezicht
en de steen van elk graf worde weggetild.

Derde bedrijf

BESCHOUWENDE STEM I
Er is een dalende lijn, en er is een opgaande lijn:
men kan worden de mindre van die men was:
worden bij den afval neergestooten.
Maar men kan ook groeien omhoog in vreugde en pijn,
men kan groeien naar makkerschap...

BESCHOUWENDE STEM II
In háár komen nu samen alle opgaande lijnen;
in háár liggen alle waarden besloten,
in háár waagt menschheid den nieuwen stap...

BAREND
De tijden zijn somber en grauw;
in diepten verkruipt zich de geest;
maar dáár en tóen, op de ‘Rotterdam’
sloeg hij eensklaps uit tot lichtende vlam,
en het alle dag-leven werd feest...

We waren op de thuisreis, maats;
we wisten ‘de staking is een feit’.
Nog éénen dag; - en we zouden staan
saam met de makkers, samen ingaan
met hen, den rechtvaardigen strijd.
Den harden, zwaren, voor vrouw en kind;
voor het naakte bestaan, mijn God...
Al dunner en dunner sneed moeder het brood,
het was één stem, 't was één wil die besloot
niet verder te wijken, maar tot
het uiterste te volharden ditmaal...
De spanning hing over het schip...
Maar elk van ons was rustig aan 't werk;
elk voelde zijn eigen wil, gaaf en sterk,
en de wil der makkers als staal.

Toen vloog deze mare over het schip:
‘Zij hebben veranderd de koers:
Wij zijn niet op weg meer naar Rotterdam’.
In elk oog sprong op een donkere vlam;
de zee zonk weg achter een floers.

Alles zonk weg, van lief en van leed,
van gedachten aan vrouw en kind...
Niets meer dan wij hièr, op ons zelven, en daar,
daarginds, achter d'einders, de makkerschaar
waar mee één nood ons verbindt,
en één hoop en één trouw en één wil en één weg...
‘wagen we het makkers, allen saam?’
‘Ze noemen het zeker muiterij’...
Vóór ons, achter ons, en langs zij,
rees een muur op... Elk kende zijn naam,
elk kende zijn wezen... Ze noemen het ‘recht’
wij weten: 't werd onrecht sinds lang.
‘Recht is nu samen met makkers te staan!
Zoo de tucht dat belet, laat de tucht vergaan’...

Bruist aan van uit zee dit gezang?
Wekt het felle licht in de oogen dien gloed?...
‘Kapitein, of ge dreigt of vleit,
tot weer zijn gewone koers volgt het schip,
steekt niemand een hand uit’... Hij beet zich op de lip,
zweeg even, toen zei hij ‘'t is goed.’

Hij gaf zijn orders. Aan 't werk togen wij.
Alles ging rustig en goed...
De machine gaf volle stoom.
Dat wat straks gebeurd was, leek al half een droom,
maar een trilling joeg nog door ons bloed.

't Werd avond. Wij zaten in 't volkslogies...
Een der onzen stoof binnen ‘Verraad:

de koers weer veranderd.' 'Alle duivels! Kaptein,
ik dacht dat je woord je meer waard zou zijn...'
'k Zag worden vaalwit zijn gelaat...

Weer lag alles stil... Weer gaf hij toe.
'Laat het nu uit zijn, vervloekt,'
's Morgens dook een oorlogsboot op; langs zij
kwam een sloep... Mariniers... Zeg jongens, zijn wij
de vijand, die jullie zoekt?
Ze keken verwonderd. 'Men zeide ons, er was
hier muiterij aan boord'...
'Nu maats, het is goed dat jullie kwam:
we willen afmonsteren te Rotterdam,
en dat zullen we, op mijn woord.

En dat is alles'. - Ze antwoordden niet:
daar en toen was zwijgen goud.
Maar we zagen diep in de oogen elkaar:
één nood, één hoop, één wil brandde daar...
Tusschen ons was de brug gebouwd.

Wij hebben de eenheid beleefd, kameraads:
samen, op het wijde zeevlak,
sprong zij tusschen ons als een vlam omhoog;
zij vloeide in de stemmen, zij straalde uit het oog,
zij verslond, wat was voos in ons, zwak...

Soms leek het, als woei van de voorplecht die vlag,
die ééns waait bove' elk schip van elk land...
Een wit-zilvren woord op een helroode baan...
Maats! in vandaag was morgen opengegaan,
met fonkling van diamant,

met zijn trots en zijn vreugde... onder volle stoom
voeren w'over een stralende zee,
voeren terug naar Rotterdam;
in elk hart brandde een vuur, in elk oog danste een vlam,
en de zee, de zee deed mee...

Toen we aankwamen hier... Maats, jullie weet
Wat er dien dag is gebeurd...
Hoe makkerschap ons bereidde 't festijn...
Daarom, of de tijden ook somber zijn,
niet gewanhoopt, maats, niet getreurd...

Zoolang vonk van makkerschap tusschen ons leeft,
blijft mooglijk de uitslaande vlam,
en mooglijk de groote, eendrachtige strijd,
die de zegepraal brengt der gerechtigheid, -
dàt beleefden w' op de ‘Rotterdam’.

KOOR VAN ARBEIDERS UIT DE STAD
Heil de ‘Rotterdam’; heil de kameraadschap,
die sterk jullie maakte, toen beproefd werd jullie kracht;
we willen worden als jullie, we willen doen als jullie,
we willen dat kameraadschap ook door onze daden lacht...

KOOR VAN BOERENZOONS
Makkers! waar leerden jullie als één man voor elkander staan?
Op het dorp kennen w' enkel buurschap; klein is haar kring, eng haar baan.

BAREND
Dat heeft het leve' in de stad ons geleerd,
met zijn hardheid, zijn bittere nood...
Ons verstrooiden, heeft zij tot een zwaard gesmeed:
daarom prijs ik de stad, voor wat z' aan ons deed:
dáár rijst vrijheids morgenrood!

BESCHOUWENDE STEM I
O zuster, dit is d' erkenning, waarop ik wachtte aldoor -
het was de stad, die ploegde in hun hart een nieuwe voor;
die in hun deed ontwaken besef, te zijn deel van een groot geheel:
de klasse, de zwoegende menschheid...

BESCHOUWENDE STEM II
O zuster, de stad gaf hun veel...

HUIB
Hoe dikwijls stond ik hier op deze brug,
in d' eersten bittren tijd dat ik hier werkte,
toen alles vreemd was... Ik keek rond...

KOOR ARBEIDERS
Wij ook, wij stonden hier en keken rond...

HUIB
Keek met oogen die niet begrepen,
verwonderd over alles wat ik zag:
gekrioel van zich reppende menschen,
gejakker van voertuigen door elkaar,
getoeter en gedender en geblêr:
één rustelooze arbeidsjacht
door de straten, op de kaden,
in de dokke', op het water, overal.

KOOR
Wij waren het, die ons repten;
Wij, die de wagens bestuurden;
Wij, die rustloos jachtten door de stad.
Wij wisten niet, waarvoor, waartoe:
we jachtten maar voort zonder denken...

HUIB
Verbaasd keek ik naar de groote booten
die de wereldzee bevaren,
hoe zij den stroom opstoomden en gingen voor anker,
als een paard terugkeert naar zijn stal.
Tenauwernood lagen zij stil,
of 't ontschepen der passagiers begon,
achter elkaar, als mieren door het zand,
gingen hun stoete' over de landingsplank,
vormde even op de kade een dichte knoop,
die zich ontwarde en snel verslonk.

KOOR
Ieder kende zijn weg, ieder wist zijn doel,
allen stoven ze uit elkander,
géén bekommerde om d'andren zich

HUIB
Naar de hooge elevators keek ik,
hoe zij rustig wendden hun ijzren grijpers
naar 't ruim der schepen; - een grijper plofte neer,
beet zich vast in een stuk lading,
tilt het triomphantelijk omhoog,
zooals een visscher 't doet een groote visch,
legde het behoedzaam op de kade,
als een hond voor zijn baas apporteert.

KOOR (halfkoor)
Aan de elevators stonden wij:
één handgreep - en de grijper draaide, draaide,
plofte neer in het diepe ruim.

TWEEDE HALFKOOR
Diep in den buik der schepen werkten wij,
wachtte' op het sein en als het kwam
grepen we snel de haak, maakten snel vast
een baal, een zak, gaven 't sein.., reeds zweefde
't vraatziek monster hoog boven ons...

HUIB
'k Zag machines, menschen brachten z' in gang,
goedren uit alle werelddeelen laden en
lossen. En achter al die goedren zag 'k
gezichten opduiken, gele en bruine
als koffie, donkre, zwart als ebbenhout,
wist ze van werkers, in de tropenzon
zwoegende als wij in buie' en gure winden.
En 'k voelde, hoe zij werkten zooals wij:
voor loon, om hun meesters te verrijken
niet voor elkaar... tot hen ging uit mijn hart.

KOOR
Wij ook zagen somtijds gezichte' opduiken
achter de bergen goedren die wij losten
of laadden, bergen graan en ertse' en hout
en copra, rijst en thee... ach, wat niet al.
Bruine, gele, zwarte van broederwerkers...
weinig wisten we van hen, al te weinig...
en toch voelden we, als we aan hen dachten,
broederschap rumoeren door ons hart...

HUIB
Ik zag de arbeiders der buitenwijken stroomen
de fabrieken binne' in den koelen morgen
en in den daverenden noen weer uit.
Duizenden fietsers schoten door de straten;
scholen visschen schenen ze, schietend voort...

KOOR
Dat waren wij... Zóó stroomden w' in den morgen
de fabriekspoorten binne' en in den noen weer uit.
Zóó joegen we naar huis; joegen terug na 't schaft-uur;
we voelden: op één maatgang ging ons bloed...
maar we begrepen niet: op wèlken maatgang...
begrepen niet dat groote warre leven,
dat toch ans leven was... 't verbijsterde ons.

HUIB
Ook mij verbijsterde 't, maar 'k gaf niet op...
Ik wou begrijpen, wat ik zelf beleefde...
Aldoor keek ik scherp uit, spande mijn geest,
pogend, van 't leven te verstaan den maatgang
en 't antwoord te vinden op het groot waaròm.
En langzaam groeide in mijzelf het antwoord.
Uit het werk mijner handen groeide het,
het werk gedaan met makkers te zamen,
uit gezamenlijken arbeid,
en uit denken voor mijzelf alléén.

Langzaam groeide 't, maar gestadig
en eindlijk wist ik - dit is wat ik wist:
‘De arbeid spant zijn webbe over d'aarde;
alle menschen neemt hij daarin op,
allen brengt hij tot eenheid; ook de landen
voegt hij tot een eenheid saam!
De zeeën maakt hij veel betreden straten,
waardoor 't verkeer der werelddeelen gaat.
O, nog kan hij niet alles wat hij wil,
nog is hij dienstbaar aan het kapitaal,
zijn sterke vleugels, hij kan ze niet uitslaan,
hij ligt aan banden, zijn kracht wordt geknot.
Maar hij is toch de held van menschheids wording,
door hem is ieder mensch verbonde' aan d' andren
en allen samen weer met de natuur,
De arbeid, hij organiseert de aarde,
hij helpt organiseeren het Heelal;
hij herschept de eenlingen tot gemeenschap.
O niet enkel zichtbare waarden
schept hij, maar deze onzichtbare edelsteen:
eenheid. Hij, hij maakt menschheid één.’

KOOR
Ook wij, ook wij hebben dit zoo gevoeld
één oogwenk soms; 't was als een flits van licht
door hart en geest... We bespeurden even
in wat zoo zinloos had geleken, een zin.
Een tel, een oogwenk... ach, 't was weer voorbij...
Alles werd weer donker en verward...
Eén ding alleen voelen we als zeker:
het kapitaal, het is nog altijd meester,
en wij, wij allen zijn in zijne macht...
De vleugels van den arbeid zijn geknot:
wij kunnen ze niet uitslaan, ons niet heffen
omhoog...

HUIB
Makkers, ook in mij is het licht verduisterd:
ik moet opnieuw weer zoeken naar 't waaròm.
Verbroken d' eenheid is, die d' arbeid bouwde,
ontwricht werden zijn fundamenten,
de muren scheurden, ze spleten vaneen.
En ook in d' arbeiders werd de wil flauw
naar eenheid, naar te maken ééne menschheid.
Flauw werd zijn wil. Waarom werd die flauw?
Hij schoot tekort. Waarom schoot hij te kort?
Waarom ging zooveel in de maatschappij,
zooals het socialisme had verwacht,
zooals het socialisme had voorspeld,
maar niet de groei van 't socialisme zelf?
Zegt mij makkers weten jullie waarom?
Jullie voelen het toch in jullie hart,
dat die groei niet ging, naar wij verwachtten?

KOOR
't Is waar, o waar: groei van het socialisme bleef
terug, hoezeer, bij wat wij verwachtten:
wij weten het, maar weten niet waarom...
wij weten het, maar weten niet waardoor.

EEN STEM
Misschien, omdat wij werden àl te zwaar
en àl te vaak teleurgesteld, ontgoocheld...

EEN TWEEDE
Misschien omdat der zorgen eeuwge knaging
in velen van ons sloopte al vroeg de kracht.

EEN DERDE
Misschien, omdat de burgerlijke orde
besmette met haar gif ons bloed...

EEN VIERDE
Misschien, omdat w' al stijgend leerden
boe moeilijk 't stijgen is...

EEN VIJFDE
Misschien, omdat
we schuw zijn voor de offers van den eindstrijd
en het onzekre van den overgang.
Velen klampe' aan armzaalge zekerheden
zich vast, die zij bezaten en verloren -
en klampen zich nú als aan een schaduw,
aan d'ijdle hoop, ze te herwinnen, vast.

EEN ZESDE
En zeker omdat we gespleten zijn:
heel een wereld moeten we omwentlen;
zonder eenheid vermogen wij niets.

HUIB
Zoo is het makkers: Uw wil maakte flauw
al deze dingen te zamen
en allen moeten z' overwonnen worden,
zoo ge niet wilt ondergaan...
Ziet: allen zinken nu weg in ellende;
heel 't leven zinkt weg, als in diepe zee
een schip dat stiet tege' een verborgen rif...
En allen weten: er is maar één uitweg:
socialisme: voor elkaar te werken
en in het leven voor elkaar te zijn.
Maar zelfzucht verduistert der heeren rede,
en wij zijn machteloos door onze veeten,
onzeker, wanklend, flauw van wil...

KOOR
Wij moeten anders, moeten anders worden...
In ons moet groeien een nieuw hart.

Wij moeten willig geve' ons zelf, ons leven,
om te redden onszelf en alle andren...
maar hoe, maar hoe... o wisten wij slechts hóe.

BESCHOUWENDE STEM I
In de steden gaan wegen van gedachten
nu uit tot de steilste kapen,
waarop de menschelijke geest zich waagt;
daar hoort men kloppen in de slapen
het denken, dat misschien door donkre nachten
menschheid op van 't geloof de stille wieken
naar hoog're ommegangen draagt.

BESCHOUWENDE STEM II
In de steden hoort men nu muzieken
den wil die 't wij wil diene' en om het ik niet klaagt.

EVERT
O makkers, ik moet jullie zeggen wat
ik heerlijk beleefd heb in deze dagen;
welke verschieten voor mij opengingen,
welke zekerheden ik rijzen zag.
O, ik wensch zoo zeer, dat achter de nevelhagen,
die aan alle kanten ons nu omringen,
ook jullie hart het zoete stralende
licht speurt van den jongen dag...
Aan zee was het; ik liep langs een eenzaam strand,
de wind joeg de golven op uit het zuidwesten;
op schuimende koppe' als op sneeuwige nesten
wiegden zich meeuwen; een enkle vloog naar land.
De zee haar eeuwig verlangen kreet;
te vreezen scheen alles, weinig te hopen,
maar tusschen wolken, dreigend gebald, inktbeloopen,
gingen droomzacht, droomteer, paradijzen open,
als puur geluk in afgronden van leed...
Ik dacht aan menschheid, aan den drang die haar stuwt door de tijden,
aan de groote vervoeringen van den geest;

aan 't stoute willen en verminkt bereiken,
aan de drift, die aanstormt uit andere rijken
en loeit door het bloed, een ontuchtig beest.
En toen dacht ik wéér aan den geest, aan zijn nederlagen,
uitstrooiend, altijd, van overwinning het zaad;
aan zijn wonderen dacht ik, vullende onze dagen
en nachten; aan zijn gloed die door ons òpslaat,
aan zijn kracht die ons drijft, als wij haast versagen.
Ik dacht aan den op- en neergang van 't menschelijk gebeuren;
aan volke' om den drang zich verblijdend, die vaart door hun bloed,
aan andre volken die kwijnen en treuren
in wie verzwakt levenswil - levensmoed;
Ik dacht aan de smart van vandaag, aan de dreiging van morgen,
en ik voelde toch alle in d' Oneindigheid veilig geborge' en
gevouwen aan 't hart van een Hoogste Goed.
Ik voelde het leven godlijk; ik voelde God worden,
in de sterre', in den mensch, in al wat groeit en vergaat.
O, ik heb de pijn gekend toen God in mij verdorde,
nu ken ik het geluk, dat hij in mij opstaat.
En ik glimlach om den God mijner kinderjaren,
zoo eng, zoo klein-parmantig, in zooveel ons menschen gelijk.
O wilt aldoor dieper en voller U mij openbaren;
laat mij U ontvangen en laat mij U baren;
laat mij worden een der bouwers aan het oneindig rijk.

ARBEIDERSKOOR (halfkoor)
O konden wij dat allen beleven!
konden w' in de hooge uren van het leven
zoo de eeuwigheid door ons heen voelen gaan!

TWEEDE HALFKOOR
Maar we zijn vastgebeten in onze nooden -
beklemd tusschen angsten, zorge' en geboden,
we verleerden den god-in-ons te verstaan...

EVERT
Toen voelde ik op mijn bede het antwoord kome' en
als stroom van zekerheid door mij heen gaan:
onze pijn, onze strijd - alles werd opgenomen
in een eeuwig getijde, als eenlingen in een karavaan.
En ik dacht: misschien gaat al wat wij bouwden onder,
vallen stuk alle vormen, die wij hebben gewrocht.
Maar de drang naar gerechtigheid blijft en de drang naar dit wonder
te denke' en te voelen: almenschlijke eenheid - en 'k zocht
niet meer naar een sleutel om de poort tot volgende tijden
te oop'nen; morgen stond òp in vandaag;
ik zag het pad zich vernauwen en weer verwijden
en blijven het pad; zag de vraag in het antwoord verglijden
omdat het antwoord lag besloten in de vraag.

KOOR
Als in het antwoord ligt de vraag besloten,
waarom dan mismoedig zijn? waarom verdroten?

EVERT
En toen voelde ik in mij helle zekerheden ontspringen,
't was, als stonde' in mij op mijn daden, voldragen en sterk,
ik voelde dat men altijd kan, ook tusschen vijandlijke dingen,
bouwen aan de ééne menschheidskerk.
En daarom ben ik nu makkers, tot u gekomen
en ik zeg u weest niet bekommerd, beurt op uw gemoed:
uit den ondergang zal nieuwe wording opstroomen;
elk uur der tijden is heilig, elke dag van edel bloed.

KOOR
Elk uur der tijden is heilig,
elke dag van edel bloed...

STEM UIT HET BOOR
Ook vandaag, ook vandaag...

KOOR

Men is veilig
in den schoot van een Hoogste Goed...
Ook vandaag, ook vandaag...
Schrijden wij zoo door de dagen,
voeren wij zoo onzen strijd,
dan zijn er geen nederlagen
die niet in hun oogen dragen
overwinningszekerheid, -
dan is elk leven gewijd...

ELSJE

En makkers gij, die wij hier niet zien,
die zit, opgesloten in jullie ellende en
gevoel van minderwaardigheid,
broeders, zusters, die zijt ondergezonken
in den maalstroom der groote stad,
denkt niet, dat wij ons voelen boven jullie verheven,
of dat een van ons vergat
hoe aan dezelfde borsten we dronken.
Wij laten jullie niet los, genooten!
De bewustheid, het sterke vertrouwen,
dat de sterre' onzer oogen uit komt stralen,
't besef te leven in een oneindig verband,
denkt niet, dat wij het voor ons zelf willen houden
in een enge gemeenschap besloten:
we willen 't gebruiken om jullie terug te halen
uit de lichtlooze holen van het onderland...

HUIB

Makkers, toen we hier aanlandden, waren
we in onwetendheid bekneld;
onze kleine, stekende oogen
zagen verwonderd, zonder begrijpen, rond.
Ons zelf lag vastgemeerd aan den grond
van sleurgeloof en verstarde zeden.

BAREND
Hier hebben stormen ons vlot gemaakt.
Hier hebben vloeden ons omver gesmeten.
Hier zagen we de kust van onzen kinderlijken vrede
vervagen en verdwijnen voor altijd...

EVERT
Hier vulden de wateren der groote alleenheid
onzen mond met bitterheid.

HUIB
Hier rijpte in ons besef van een nieuwe algemeenheid.

BAREND
Hoe doorzichtig was het leven in de dorpen!
Hoe simpel zijn goed, hoe simpel zijn kwaad!
Hoeveel moest worden omvergeworpen,
hoeveel moest in ons vergaan,
eer òp kon komen het nieuwe zaad...

ELSJE
Het nieuwe kwam op, het oude is niet dood!
Oud en nieuw leven uit één moederschoot;
diep in ons wezen ruischt nog de stem der aarde...
O moge' in ons opstaan eeuwige waarden,
en door ons verrijken het geheel...

ARBEIDERSKOOR
Wij zijn een deel en gij zijt een deel
van wat nu groeit, van wat nu wordt...
In onze wat'ren kwaamt gij gestort:
wij namen u op: uw oergave kracht
heeft in ons iets teweeg gebracht...
gij leeft in ons, in u leven wij,
zoo wordt breeder de stroom en voller het tij.

KOOR MET SOLISTEN
Ja, voller het tij en dieper de stroom.
Zoo streeft de geest ook in ons geslacht
naar groei en ontplooiing van binnenste dracht,
zoo heeft elke avond een purperen zoom,
en een zilveren klaarte doorzingt iedren nacht!

Februari-November 1932